

Det var en gang, i Sørum

Asbjørnsen og Moes samlinger av folkeeventyr er det ene litterære verket vi med sikkerhet kan si at alle nordmenn har et forhold til. I de to folkeminnesamlernes samtid var det imidlertid Asbjørnsen som var *eventyrkongen*. Han holdt på lengst, hans hele vesen ble oppfattet som i ett med eventyrets, og han gjorde stor lykke med sine "huldreeventyr", folkesagn gjenfortalt i en fri, litterær rammefortelling. Og hele *dette* eventyret startet i 1834 på Østigarden Børke i Sørum.

Asbjørnsen var Christianiagutt og skulle etter datidens normer ha fulgt i sin fars fotspor. Glassmester Asbjørnsen hadde imidlertid ambisjoner på vegne av den gløgge sønnen og fikk ham inn i den lærde skolen. Det gikk så som så, og unggutten ble i 1826 sendt på artiumskurs på Ringesrike for å få fortgang i studiene. Der traff han bondesønnen Jørgen Moe og knyttet et varig vennskap med ham. Begge hadde vokst opp med eventyr og sagn, men i likhet med alle andre forsto de først verdien av denne litteraturen da den internasjonale bølgen av folkeminneinteresse nådde landet. Den første, faktiske dokumentasjonen av en slik interesse hos Asbjørnsen dukker opp høsten 1833. 21. november lånte han *Irische Elfenmärchen*, brødrene Grimms oversettelse av Thomas Crofton Crokers *Fairy Legends and Traditions of the South of Ireland* på Universitetsbiblioteket. Boka er nevnt i den første boka med norsk folkeminne, Andreas Fayes *Norske Sagn* fra samme år.

Artikler nr. 2 – 2001 – 7. årgang

<http://sorum.historielag.no>

Glassmestersønnen hadde akkurat med nød og neppe tatt en forsinket artium, og måtte kontinuere i gresk, aritmetikk og geometri. Han hadde slett ikke økonomi til å studere, siden faren hadde gått konkurs. Å ha *status* som student åpnet imidlertid for å tjene penger som huslærer. Velstående familier kostet gjerne på seg en slik, siden det ennå sto dårlig til med den offentlige skolen i de fleste strøk av landet. I begynnelsen av 1834 fikk han, 22 år gammel, post på Østigarden Børke. Dette var et stort bruk, nærmest et herresete på denne tiden. Asbjørnsen fikk et værelse i andre etasje i den gamle, store hovedbygningen, som står der ennå. Dette rommet ble senere omtalt som "Studenten". Han skulle undervise den 17 år gamle Hans Jacob, eneste sønnen til Ole Gulbrandsen og Karen Haagensdatter Børke. Muligens underviste han også den yngste dattera på Vestigarden Børke, den 13 år gamle Anne. Hvor lenge han faktisk ble her, er litt uklart. Hans biograf Knut Liestøl mener han var ut året 1835, men den siste høsten er helt mørklagt i kildene. At det ikke foreligger et eneste brev fra den flittige Moe, *kan* tyde på at begge vennene var i Christiania på denne tiden.

I hovedstaden hadde de knyttet seg til en krets, den såkalte "Intelligensen", som var ganske nedlatende mot bøndene, som nettopp hadde vunnet sitt første slag i politikken med valget av "bondestortinget" i 1833. På Børke var Asbjørnsen havnet blant de "politiserende Bønder" som man ironiserte slik over. De første bondepolitikere kom nettopp fra den eliten innenfor bondestanden som kunne ta seg råd til en huslærer. Ole Gulbrandsen var en av bygdas fremste, og selvskreven til å ta

plass i det første formannskapet da dette skulle velges i 1837. Asbjørnsen fant ingen grunn til å ironisere over denne mannen, slik som han skulle komme til å gjøre med sin neste arbeidsgiver, Ole Jacobsen Grønder i Gjerdrum. Gulbrandsen leste mye, og fikk huslæreren til å låne bøker for seg på Universitetsbiblioteket. Asbjørnsen hadde nemlig fått en særskilt tillatelse av universitetskollegiet til å ta med bøkene hjem. Målet var i første omgang å ta opp igjen fagene han hadde strøket i, men utlånsprotokollene røper først og fremst interesse for estetikk, litteratur og folkeminne.

Av korrespondansen med Moe ser vi at han gjorde sine første forsøk på å skrive noveller på Børke. Moe gir en ganske grundig kritikk av en av dem, som antyder at huslæreren skrev om kjærlighet under napoleonskrigene, helt i tråd med datidens romantiske stil, slik vi møter den hos for eksempel Mauritz Hansen. Ja, Moe konkluderer med at han ”sikkerlig med mere Øvelse og grundigere Studium af Menneskecharacterer kan blive en liden Mauritz.” Mot slutten av 1835 sendte Asbjørnsen inn en fortelling med tittelen ”Det uventede Møde” til en konkurranse som Studentersamfundet hadde utlyst. Den ble lest opp og rost for ”godt og feilfritt” språk, men fikk ingen pris.

Asbjørnsen kom som nevnt til Sørumsdal med en helt fersk interesse for folkediktning. Det var mange gode fortellere på Romerike på denne tiden, og han trengte ikke gå så langt i første omgang. Ole Gulbrandsen sang flere kjempeviser for ham etter en husmann i barndomshjemmet Nordby i Skedsmo: ”Hæmmingen og Størjøgtra”, ”Budskapet fra Himmelen”, ”Visen om Kjæmpen Grønborg” eller ”Grønbergvisa”. Asbjørnsen skal også ifølge Moltke Moe ha vært med Børke-familien til Nordby og opptegnet folke-minne fra denne husmannen, ”Hans Skrædder”, selv. På Vestigarden satt den 59 år gamle enka Kari Eriksdatter, ”gamle Moer Børke” som Asbjørnsen gjerne kalte henne, og kunne

eventyr. Fra henne fikk han ifølge lokalhistorikeren Øyvind Ribsskog ett, ”Jomfru Gultråd”, som ikke ble tatt med i samlingene. Folket på Børkegardene var også viktige informanter for en dialektordbok som han syslet med. Det var nå tydelig at Asbjørnsens mange interesser og sysler begynte å få en retning.

Han hadde et godt forhold til folkene på både Østigarden og Vestigarden, og skulle siden komme tilbake og feire jul hos Gulbrandsen i 1839. Han knyttet forbindelser rundt om i bygda, og ikke bare til folkeminneinformanter. Han hadde lett for å komme i kontakt med folk, og de moret seg nok over denne lille, runde ”studenten” som var så glad i god mat og godt drikke. Ribsskog formidler en historie om da Asbjørnsen ble med vertsfamilien til godseieren Engebret Refsum og forsynte seg så rikelig av dennes hjemmelagde akevitt. Refsum unnskyldte Asbjørnsen, som var litt forkjølet, med at det bare var bra at han tok godt for seg av ”medisinen”, og sendte med ham en buttel perikumakevitt for den endelige kureringen.

Det udramatiske landskapet, ”Romeriges trivielle Leerbakker og tørre eensformige Sandmoer”, imponerte ikke Asbjørnsen. Men sin vane tro brukte han mye av sin ledige tid til friluftsliv, jakt og fiske, og det fantes mange velkvalifiserte jaktkamerater i bygda. Dessuten virker det sannsynlig at det var på denne tiden at han lærte å gå på ski; i alle fall var han ganske opptatt av skikunsten og skrev en artikkel om emnet, med eksempler fra Romerike. Selve lærerarbeidet hører vi lite om, men på bygda fikk han et ettermæle som en god lærer. Eleven hans, Hans Jacob Gulbrandsen, kom seg godt fram i verden og ble i 1847 styrer på den nyopprettede jordbrukskolen ved Nes jernverk. Som medlærer fikk han forøvrig med seg sønnen til en av Asbjørnsens kjenninger fra Romerike. Det kan tyde på at Asbjørnsen la inn et godt ord for dem hos Andreas Faye, sogneprest og styrer av lærerseminaret på stedet.

Faye var jo nettopp mannen bak *Norske Sagn*, og mot slutten av 1834 gikk

det ord om at han ville gi ut en ny utgave av sagnsamlingen sin. Dette var trolig den direkte foranledningen til at Asbjørnsen tok fatt på et grundigere studium av folke-minnelitteratur. I løpet av noen få uker på nyåret 1835 plukket han alle bindene av brødrene Grimms *Kinder- und Hausmärchen* og *Deutsche Sagen* ut av hyllene på Universitetsbiblioteket. 3. februar sendte assistent i riksarkivet Bernt Moe en del nye sagn til Faye. Tre av disse var fra ”en af mine Venner, Stud. Asbjørnsen”. I et takkebrev til Asbjørnsen skriver Faye: ”Jeg udnævner Dem herved til Overordentlig Sagn-Ambassadeur.” 25. april kvitterte Asbjørnsen med å sende tolv sagn og en folkevise. Det aller meste av dette materialet hadde han fra kjenninger og medstudenter i Christiania, men visa er ganske sikkert etter Gulbrandsen. Det skulle gå flere tiår før Asbjørnsen ble særlig systematisk i å oppgi kildene sine, så det er vanskelig å avgjøre sikkert hva han ellers skrev opp i Sørumsdal. I følge opptegnelsene hans hadde han i årene 1834–37, mens han bodde her og i Gjerdrum, samlet i alt 33 sagn, et vesentlig bidrag til utgivelsene av ”huldreeventyr” i 1840-årene.

Det knytter seg stor usikkerhet til dateringen av de eldste bevarte eventyropskriftene til Asbjørnsen. En samlet ekspertise med professor Liestøl i spissen mener de er fra begynnelsen av 1835, men Ribsskog anfører gode grunner til å tro at de tidligst ble skrevet opp i 1836, altså etter at Asbjørnsen var flyttet fra Sørumsdal. Det virker som om han i starten delte en ganske utbredt oppfatning om at folkeviser og sagn var mer verdifulle og verdt å nedtegne enn eventyr var, og at han dermed tok med seg lite av det han hørte her. Av de omfattende anmerkningene til eventyrsamlingene fra 1852 og 1871 virker det heller ikke som om så mange eventyr fra bygda er med i det endelige verket, det flotte ”Håkon Borkenskjegg” unntatt. Med tanke på at det knapt fins tegn til at Moe begynte folkeminnesamling før 1836–37,

er det likevel all grunn til å hevde at det var her eventyret om eventyrene startet!

Årene som fulgte skulle handle om en stadig kamp for å tjene penger nok til å studere og samle folkeminne. På nyåret 1836 var han på plass i en ny huslærerstilling, hos proprietær Grinder på Nedre Fjeldstad i Gjerdrum. Grinder var i slekt med Børkefolket, og han kom iblant på besøk med sin hustru og sin vakre, 19 år gamle datter Caroline Marianne. Kanskje var det alt på Børke at en heftig forelskelse oppsto mellom den fattige huslæreren og proprietærdattera. De ble hemmelig forlovet, men det gikk ikke bedre enn at foreldrene raskt og kontant giftet henne bort til en velstående lensmann! Et vemodig og morsomt minne om dette forholdet fins i fortellingen ”Huldreætt” fra 1843, som skildrer en tur de to gikk fra Børke over Vardeåsen til Fjeldstad. For den lokalkjente vil det ikke være vanskelig å kjenne igjen ruta de gikk opp til den falleferdige vardehytta der de søkte ly for regnet. Småbrødrene hennes forsvant andre steder, og det var tid for romanse: ”Man skulle vel tro, at vår stilling i kroken medførte fortrolighet og gjensidig meddelelse. Men det var ikke så; jeg satt og stirret i taushet på Øyerens flate [...]. Stjal blikket seg over til min skjønnne nabo, var det kun for å vende tilbake med dobbelt fart. Situasjonen var erotisk og komisk til like; det var kjærlighet i huslærerkategorien.” Slik kunne han spøke med kjærligheten i etter-tid, men den ulykksalige historien fikk ham like fullt til å erklære at han aldri skulle gifte seg med noen annen – et løfte han holdt. Da han sommeren 1842 var på vei til Gudbrandsdalen for å samle eventyr, skrev han i reisedagboka ved gjensynet med gamle trakter på Romerike: ”Her var mit fødested, idetmindste mit Gjenfødested ved Kjærlighed. Her har jeg jaget, fantaseret, elsket og skrevet middelmaadige Noveller.”

Truls Gjefsen

Blakjer Church i Iowa

Eg har mykje slekt i Iowa, USA. Ut på slettlandet der ligg det ei kyrkje som heiter Blakjer Church. Den er bygd i 1897 og folk er opptekne av kor kyrkja har fått namnet sitt frå. Området der kyrkja ligg blei dyrka opp av innvandrarak frå Norge, mest sørlendingar frå Kvinesdal og rundt der. Etter ”overleveringar” som folk har, meiner dei at namnet skal stamma frå ein stad i Sør-Norge. Noko anna som liknar på Blakjer i Sørums kommun, har eg ikkje funne.

Trur dere det er rimeleg at namnet kan ha opphavet sitt i Sørums? Finst det noko litteratur (kortfatta) som seier noko om staden Blaker for 100 år sidan? Kan dere på nokon måte sjå ein samanheng mellom Blaker og kyrkje (religion!)? Ville dere kjekt om dere ville sende meg noen ord. Eg skal nemleg besøke denne staden i Iowa nå i påsken, og er beden om å undersøkje litt om namnet Blaker.

Oskar Gusevik
Valkyrjegt. 27
4011 STAVANGER

Reaksjoner på tidlige etterlysninger i Artikler

På annet sted i dette nummeret av Artikler gir Bjørg Dokka oss i korte riss de norske anene på morssida til den nye amerikanske justisministeren som vi etterlyste i Artikler nr. 1 – 2001.

Men fortsatt har vi ikke fått inn noen reaksjoner på etterlysningen fra Asbjørn Thomassen om fana til Sørums ungdomslag. Noen som vet noe?

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida Del 14: I fjøset

Da jeg var liten, var jeg nokså mye i fjøset, særlig om vinteren. Det var godt og varmt å komme inn der og varme seg når jeg hadde vært lenge ute i kulda. Den første budeia som jeg kan huske, het Alma. Jeg kalte henne for “Budialma”.

Da jeg ble stor nok til å løfte møkkskrapa, prøvde jeg å måke litt, men det ble nok ikke rare greiene. Sopolimen

var kanskje litt lettere å bruke. Det ble vel ikke noe videre ut av verken måking eller feiing, men jeg gjorde i hvert fall iherdige forsøk. Jeg fulgte med på alt som foregikk og satt på en liten krakk og så på melkingen. En viktig ting var å stelle med kattene og passe på at de fikk melk. Det var aller mest stas med kattungene, som jeg ofte tok på fanget og kjælte med.

Selv om jeg ikke kunne lese på tavlene som hver ku hadde, visste jeg navnet på dem alle sammen fra jeg var ganske liten. Selv om sommeren når de gikk ute, kjente jeg hver av dem på havna og visste hva de het. For det meste var det litt over 20 voksne melkekuer. Kalver og kviger hadde ikke navn. Det ble ikke satt navn på kvigene før de skulle kalve første gang. Det var alltid noen større og mindre foringsokser på fjøset, men de hadde ikke navn. Det var det bare storoksen som hadde. Far satte alltid ring i nesa på de store oksene. Det var for at de skulle bli tryggere og lettere å håndtere. Mange av oksene kunne likevel være temmelig harde med fjøsinnredningen.

Lek med sveiserbarna

Da jeg var 6 - 7 år gammel, hadde vi en sveiserfamilie med flere barn. Mannen het Lars Hønsen. Han var fra Gjerdrum og var en ganske rolig mann, kanskje litt for rolig. Kona het Julle og var finnskoging. De to yngste barna til sveiseren og jeg lekte mye sammen. Det var en gutt som var litt eldre enn meg og ei jente som var litt yngre. Slik slapp jeg å være så mye alene.

Forholdet mellom oss tre var vel stort sett bra, men noen feider hadde vi nok også. En gang jenta av en eller annen grunn var blitt harm på meg, kom hun med følgende bastante uttalelse: “Hvis jeg hadde fått lov av faren din, skulle je ha slått deg i hue med et veatre!” Far fikk neppe noen slik forespørsel. og tillatelsen trolig ikke gitt. Trusselen ble i hvert fall aldri utført.

Vi tre barna var mye i fjøset både sommer og vinter, og der var det jo nok å ta seg til. Vi raspet turnips på rotrasperen,

måket for kuene, feiet gulvet og stelte med kalver og katter.

Når ei ku kalvet, syntes jeg bestandig synd på den, for jeg skjønnte at den hadde store smerter. Den så på oss med store bedende øyne og bad liksom om hjelp. Da kua endelig hadde fått fra seg kalven, var også vi lettet, og var alltid spente på om det var okse- eller kvigekalv. Så ble kalven båret bort i en bunge hvor den lå og tørket. For å hjelpe på det, var vi ungene ofte oppe i bingen og tørket kalven med noen sekkefiller. Så ble kua melket, og kalven fikk råmelk. Det tok ikke lang tid før den prøvde å reise seg. Det var nok en anstrengende prosess for kalven, og gang på gang deiset den overende. Men etter en stund gikk det bra, slik at den greide å stå på bena.

Kuslipp

Mot midten av mai ble vanligvis kuene sluppet på beite. Når våren kom i vanlig tid, var gresset på beiten i havnebakkene blitt så langt at det var på tide å få dyra ut. Kunstgjødsla, som var sådd en tid i forveien, hadde gjort sin virkning. Hjemme på Melvold hadde vi mye kulturbeite, og det kom alltid vel med. Før kuene kunne slippes, måtte gjerdene sees over slik at de var i orden. Etter våronna, når det var tid til det, ble resten av gjerdene sjekket. Vi hadde en masse gjerdene mot forskjellige naboer, slik at det ble ei hel onn. Det var også viktig at gjerdene mot vår egen innmark og skog var i orden.

Det var både spenning og stas knyttet til kuslippet. En kveld sa far at i morgen slipper vi kuene, og da gledet jeg meg over at dagen var nær. Etter frokost skulle det foregå, og da måtte alle være med, både for å se og passe på at kuene gikk dit de skulle. Kuene skjønnte tidlig at det var noe ekstra på ferde, de rautet og var urolige. Allerede i noen dager hadde de kjent lukten av frisk groe, for vinduene i fjøset hadde stått åpne for å venne dyra til kjøligere luft.

Da sveiseren løste de første kuene og slapp banda i båsen, ble det leven for

alvor. Alle kuene satte i med ei voldsom rauting, røsket i bindslene og ble helt elleville. Etter som de kom ut av fjøsdøra, stod de først et øyeblikk og så seg om og været mot det sterke lyset. Så la de på sprang på stive, støle bein nedover mellom grishuset og vedskjulet med halen i været, mens de hoppet og danset.

Når alle kuene var kommet ut, var det om å gjøre å passe på at de kom dit de skulle og ikke sprang bortover gårds-plassen. De var forresten bra snille slik. Så ble de holdt tilbake en stund på plassen ved siden av griseløkka til de hadde roet seg ned. Så gikk sveiseren foran og la i leastauren tvers over alléen. Noen av oss andre gikk etter og jaget på kuene og tok bort leasuren når siste kua hadde passert. Det samme gjentok seg ved hjørnet av havehekken og veien opp til borgen. Nedover fegata, mellom Sjøjordet og Østegårdsjordet gikk det greit, og så bar det ned gjennom grinna og inn i havna.

Ute om natta - beite i skogen

Den første dagen ble det lite spising med kuene. Det ble mest til at de sprang rundt og småsloss, og om kvelden gikk melkemengden gjerne noe ned. Etter et par dager roet det hele seg, alt kom i normalt gjenge, og kuene begynte å melke mer. Litt senere på året ble kuene jaget ut igjen etter kveldsmelkingen og gikk ute hele natta. Det likte de veldig godt. De gikk og spiste mye av tiden. Far var den første i bygda som begynte å ha kuene ute om natta, og folk kritiserte ham for det. De syntes visst at det var på grensen til dyreplageri. Jeg husker godt at det kom en kar med kritikk av dette, og at far svarte ham ganske ironisk at det ikke ble melk av at kuene stod inne og så på fjøsinnredningen. Da sa ikke den andre noe mer.

Etter et par uker ble kuene sluppet over i Vesthagan for å benytte beitet i de åpne bakkene ved Furuhaugen. Det var særlig der det var mest å spise, men de hadde anledning til å gå i hele skogen og helt ned til elva. Etter forstfolks mening er det jo så galt at kuene og andre dyr går i

skogen og beiter, men det er noe jeg må si at jeg tviler på. Da kuene gikk der, var det framkommelig og fint alle steder, og småskogen hadde gode vekstvilkår. Etter at all skogsbeiting er slutt, gror det igjen med teinung, bringebær, hegg, selje og geitrams så det mange steder er omtrent uframkommelig og i høy grad utrivelig.

For å komme til Vesthagan måtte vi drive kuene i den samme fegata som Borgen brukte. Videre et godt stykke gjennom skogen hans og så gjennom grinna ved ei stor gammel furu og inn på vårt beite. Det hendte en sjelden gang at våre kuer kom sammen med Borgens, og da ble det gjerne et svare plunder å få skilt dem fra hverandre igjen. Det kunne nok være uenighet om hvem som hadde skylda for det plunderet.

Når kuene forspiste seg på håen

På ettersommeren, når beiten ble dårlige, ble kuene sluppet på håen. Da måtte det passes på så de ikke gikk der for lenge om gangen, for da kunne de komme til å forspise seg. Spiste de for mye av det ferske gresset, eller håen, utviklet det seg voldsomt med gass i vomma, så den ble oppblåst som en stor ballong. Det kunne igjen medføre indre skader, som rett og slett tok livet av kua.

Jeg kan huske at det en gang hendte hjemme. En annen gang reddet far ei ku som hadde forspist seg og var helt oppblåst. Han tok tollekniven sin og hugg den inn i vomma på kua på et bestemt sted litt høyt oppe på venstre side. Det høres brutalt ut, men i det samme kniven kom gjennom, slapp gassen ut, og til tross for knivstikket var nok det hele en lettelse for kua. Jeg kan huske at den stod med hull i siden i lengre tid, og at det surklet og rant litt av vominnholdet ut av hullet. Men det grodde igjen, og kua ble bra.

Når kuene gikk i Vesthagan, måtte de i blant hentes helt nede ved Leirelva om ettermiddagen. Det var i høy grad tidkrevende for sveiseren, som skulle hente kuene, binde dem og ha melka ferdig før klokken syv om kvelden. Han slapp å ta

dem tilbake før neste dag, for kuene gikk ikke i skogen om natten.

Tidspress kunne det også bli når kuene gikk i havna nedover mot skolen og elva. Der var det en smal passasje mellom vedskjulet til Karl Svingen og bekken som delte mot innmarka til Laurits Borgen. Der kunne kuene komme ut på en liten slette på nordenden av der idrettsplassen ligger i dag. Det hendte nok ofte at sveiseren måtte helt dit ned for å hente bølingen både morgen og kveld, og det heftet jo mye.

Etter våronna, først i juni, ble de drektige kvigene sluppet i Østhagan og gikk der hele sommeren. Det var gjerne 5 - 6 stykker av dem og de måtte leies i tau hele veien. De kunne ikke jages løse, for vi måtte jo gå både alléen, Trondheimsveien og Hestehagaveien. I bortkanten av gårds-plassen på Østre Melvold var det et le inn til skogen vår, og der ble kvigene bare leiet gjennom og sluppet. Det hendte også at 2 - 3 av de største kvigene som ikke var bedekket, ble sluppet sammen med de andre. Der hadde de et område på 119 mål å gå på, og hadde det veldig bra. Jeksla rant midt gjennom hele skogen, og selv i tørkesomre var det alltid rikelig med vann til dyra.

Kviga som rømte sin vei

I blant var vi borte hos kvigene med litt salt og mel for å holde kontakt med dem og for at de ikke skulle bli skye, og det brukte å gå bra. Far fortalte meg imidlertid om en gang mange år før jeg ble født at det ikke hadde gått så bra. En høst da kvigene skulle hentes hjem fra beitet, var det ei kvige som oppførte seg noe spesielt og holdt seg unna de andre dyra. De prøvde å lokke på kviga, men den reagerte ikke og holdt seg stadig på avstand. Plutselig skar den av sted i full fart, og var borte på et blunk. All leting var forgjeves, og de måtte bare se til å komme seg hjem med de dyra de hadde.

Det ble lett etter kviga i dagevis, og de hadde av og til en viss kontakt, men den ble stadig mer sky. Den var omtrent like sky og redd mennesker, som en elg.

Merkelig nok holdt den seg stort sett i det samme området, eller litt lenger øst enn der dyra hadde gått om sommeren. En mann med børs jaktet på kviga mest mulig når han hadde tid til det, men uten resultat. Så kom snøen, så det ble spor å følge, men å komme på skuddhold av kviga var fortsatt ikke mulig. Det ble jo stadig værre for den å finne noe å spise, og det hele var en tragedie. Sent på høsten, ja det var visst i november, kom jegeren på skuddhold og fikk livet av kviga. Dette hendte borte ved Vilbergåsen. Den var da så utmagret og elendig at det var stygt å se. Far fortalte at han syntes det hele var både leit og vondt, men noe slikt hendte heldigvis ikke siden. Denne hendelsen viser imidlertid at "villdyret" ligger gjemt i dypet av hver kvige og ku, og at det under spesielle forhold plutselig kan dukke frem.

På ettersommeren, når beitene ble dårlige, hendte det nok i blant at kuene brøt seg gjennom gjerdet og kom ut i åkeren eller kålrotstykket. Det kunne være både natt og dag. Det kunne hende at vi våknet av kuraut om natta og skjønte at noe var galt fatt. Da var det om å gjøre å få kuene ut av åkeren og inn på beitet igjen.

Hullet i gjerdet der kuene var kommet ut, kunne vanligvis ikke brukes for å få dem tilbake igjen. Da var det om å gjøre å få drevet dem til nærmeste le eller grind for om mulig å få dem inn i havna igjen der. Den som ikke har vært med på å jage kuer som er kommet "på vidotta", kan ikke forestille seg hvor vrange og leie de er å få tilbake dit de skal. Det var vondt å se hvor mye åker de kunne trå ned på en liten stund. De spiste lite eller ingen ting, men det virket som om det var om å gjøre å få gjort mest mulig ugagn, og det klarte de fint. I dag, når de få kuene som er igjen står inne hele året, har eierne i hvert fall kvittet seg med det slitet som vi hadde før i tiden. Når jeg tenker tilbake på det slitet det var å passe kuene ute den gangen, så er det godt at det er blitt en forandring til det som er lettere - og kanskje også bedre.

Kuer som fikk "skart" i seg

Det hendte dessverre i blant at ei ku kunne få "skart", som vi sa. Det vil si at den hadde fått i seg en eller annen skarp gjenstand som satte seg fast i bladmagen, eller kanskje det var nettmagen. Den skarpe gjenstanden forårsaket gjerne en stygg betennelse og sterke smerter.

Da jeg var smågutt, hadde vi ei lita ku som het Tulla, og hun hadde et hvitt bles i panna. Hun skrantet noen dager, og det ble etter hvert dårlig med spisingen hennes. Så var det en søndag sent på høsten at hun ikke greide å reise seg, og hadde tydeligvis store smerter. Da var det ingen annen råd enn å sende bud på naboen, Laurits Borgen, som var slakter, for at han kunne komme så fort som mulig for å gjøre ende på kuas lidelser. Det var ingen hyggelig oppgave en søndags ettermiddag, men det måtte til.

Han våget ikke å bruke slaktemaska inne i fjøset, og kua var så dårlig at den bare måtte ligge der den lå. For å gjøre slutt på lidelsene fortest mulig, tok han ei stor steinslegge og gav kua et kraftig slag i skallen. Den døde momentant, og ble stukket straks, så blodet kunne renne av. Med mye plunder og strev ble kua dratt ut av fjøset og bort i slakteskjulet, hvor den ble flådd, hengt opp og åpnet. Da viste det seg at det var mye materie eller gulgrønn verk fremst i vomma ved hjerteregionen. Da den rant ut, var det en stank så forferdelig at vi holdt på å brette oss og gjorde vel det også.

Vi tenkte da på de veldige smertene som kua måtte ha vært plaget av i lengre tid, merkelig nok uten særlig synlige tegn før helt mot slutten. Årsaken til hele elendigheten var en liten ståltrådbit, som jeg husker var blitt helt blank på grunn av magesyra. En liten ting kan sannelig være årsak til mye vondt.

I min oppvekst var det helt utenkelig at en veterinær kunne operere ei ku for skarpt når den stod på båsen. Senere er det mange som har utført en slik operasjon, og mange gode melkekuer er reddet på den måten. I løpet av alle de

årene jeg var ansatt hos E.C. Due, så jeg utrolig mange forskjellige ting som veterinærene hadde fjernet fra forskjellige kumager. Disse sakene ble ofte lagt i vinduspustene i fjøset bortover til allmen beskuelse. Det var nesten utrolig å se hva ei ku kunne finne på å sluke i seg. For å nevne noe, var det naturligvis ståltrådstumper og spiker som stod øverst på menyen. Disse kunne være i alle variasjoner og fasonger. Der de brukte hakkels til kufor, kunne det hende det var ståltrådrester i halmen som ble kuttet opp og kom i foret. Ellers så jeg små kjettingstumper, glasskår, kramper, forskjellige slags større og mindre jernbiter, nøkler, snelle for feste av lysledninger og til og med det meste av lokket til ei sykkelbjelle. Dette viser jo at kuer sluker i seg nær sagt hva som helst, noe som en hest eller gris ikke gjør. I grisetrauet kunne det ligge igjen små skarpe gjenstander på bunnen når maten var spist opp. Grisen har en fabelaktig evne til å skille ut det som er farlig og skadelig uten å spise det.

Fjøset på Melvold

Fjøset hjemme ble bygget om i 1916. Da ble det gamle tregulvet fjernet, og det ble støpt nytt gulv og satt inn ny innredning av rør. De gamle mursteinsveggene fra 1887, med de smale vinduene av støpejern, ble fortsatt stående. Tretaket, som var fra samme tid, ble heller ikke forandret.

I det gamle fjøset var det naturligvis treinnredning. Forbrett og krybber stod langs ytterveggen og veggen inn mot låven. På den måten ble det en midtgang bak kuene i hele fjøsets lengde. Ved ombyggingen ble det hele forandret. Det ble satt inn to forbrett som stod parallelt med den ene enden mot den ytre langveggen og den andre enden mot hver sin fordør. Ved det innerste forbrettet var det båser for syv melkekuer på hver side. Ved det fremste forbrettet var det seks båser for melkekuer på bortsiden, og fremst på den rekka var oksebåsen. Den var litt bredere og noe lenger enn de andre

båsene, så skantilla gjorde en krok på seg der.

Det var fire gjødselluker i hver skantill i hele fjøset. På fremsiden av forbrettet var det først tre båser for melkekuer, og videre bortover rekka seks smalere båser for ungdyr. Det var altså 30 båser i alt. Det var fire kalvebinger langs veggen mot grisehuset, og i en av bingene kom vannrøret opp, et 1/4 tomme galvanisert rør. Vannet til både fjøs og grisehus kom i det røret. Vannledningen kom over gårdsplassen fra bryggerhuskjelleren, forbi vannkummen ved duehuset, videre inn i gjødselkjelleren og opp i fjøset. Derfra gikk det en ledning opp til taket med en forgrening til grisehuset. Videre lå ledningen oppunder taket langs etter fjøset med en forgrening ned til den fremste enden av hver krybbe. Der var det en kran på hvert rør. Hvis en kran ble glemt, flommet vannet over. Før Frogner Vann-verk kom i bruk i 1910, var det lagt en vannledning fra dammen bak låven. I grunnmuren i gjødselkjelleren mot nord var det et hull som viste hvor vannledningen hadde kommet inn.

Det var tre lamper etter hverandre i taket midt etter fjøset. Lysopplegget bestod av to tråder som var festet på isolatorer. Under taket langs etter hele fjøset, lå det en grov firkantet bjelke som holdt taket oppe. Bjelken hvilte på tre runde jernsøyler som igjen stod på hver sin firkantede grove granittpillar i gjødselkjelleren. Fjøset var merkelig nok ganske tørt, og det kom av de mange små luftehullene øverst i ytterveggene. Det var ikke dør mellom fjøset og grisehuset, men det var to store åpninger litt høyt opp på veggen over kalvebingene for å få varm fjøsluft inn i grisehuset.

Da jeg var omtrent ti år, skulle jeg prøve å lære meg å melke litt. Det var ei gammel, snill ku som het Frida og ei annen ku soim het Gerda, som jeg skulle øve meg på. De var rolige, og fant seg tålmodig i at jeg dro dem i spenene med varierende resultat. Det ble ikke noe fro på melka, nei, men bare litt i bunnen av bøtta med både hår og rusk i. Den melka kunne ikke

brukes til annet enn kattene, og visst det ble så mye, en liten skvett til kalvene.

Utbedringer av fjøset

De gamle mursteinsveggene i fjøs og grisehus var fra 1887, og begynte etter hvert å bli dårlige. Det var ikke brukt sement den gangen, det var brukt sandjord fra Vesthagan som var blandet med kalk som bindemiddel mellom mursteinene. Muren, som var 1 ½ sten tykk, hadde aldri vært pusset. Fuktighet trengte inn i muren og frosten gjorde også sitt til at steiner løsnet. Noen av dem begynte til og med å falle ut.

Sommeren 1930 var det blitt så ille at noe måtte gjøres. Murer Stensrud fra Kløfta ble kontaktet. Han kom en tur og så på forholdene, og var helt enig i at det måtte store reparasjonsarbeider til. Han tok også på seg å utføre arbeidet. Hele muren, både til fjøs og grisehus, ble pusset utvendig den sommeren. Det var et stort arbeid, og jeg var med og hjalp Stensrud hele tiden. Vi måtte blant annet sette opp høye stillaser nede i griseløkk, for der var det høyt fra bakken og til øverst på muren. Sommeren etter var jeg også med og hjalp Stensrud da hele muren ble pusset og reparert innvendig. Det var på høy tid at reparasjonsarbeidene ble utført. Vi blandet og brukte atskillig mye sement disse to somrene, og muren ble solid.

Så gikk det nesten ti år før det igjen ble forandret og reparert noe på fjøset. Etter våronna i 1940, mens det var tyske offiserer og menige som bodde hjemme og hadde hester i treskeskjulet og vogner på gårdsplassen, satte vi inn ny fjøsinnredning i betong. Det arbeidet utførte far, min bror og jeg alene. Den gamle innredningen med rørhekker var da blitt så dårlig at den måtte skiftes ut. Vi satte opp forskaling, kappet de gamle røra i hekkene som var igjen, og brukte dem som armering. En rørlegger monterte inn automatiske "Olla" drikkekar fra Felleskjøpet til alle de voksne dyra. Dette var en stor forbedring. Den nye innredningen i betong gjorde nok fjøset litt mørkere fordi den var tett.

Slik stod da fjøs og innredning helt til 1974, da det hele ble revet og et nytt, moderne fjøs ble bygget i stedet.

Kristian Lieungh

Etterlyser slekt i Sørums

I Artikler nr. 6 – 2000 formidlet vi to etterlysninger etter slekt i Sørums: Det gjaldt etterkommere etter Ole Olsen Nordli Oppistuen Snesbøl og Mari Andersdatter og etter Christopher Olsen Bingen (1722 – 1797) og Anne Olsdatter Berger (1745 – 1822).

Fortsatt har vi ikke hørt noe fra de frivillige i bygdebokprosjektet eller redaktør Jan Erik Horgen om saken. Er det andre som vet noe?

Gårdshistorie inntil 1647

I et arkivskap på biblioteket i Sørumsand ligger det et manuskript med denne overskriften. Det er skrevet av den senere professor i historie, Andreas Holmsen. På omslaget står det "TIL BIND III". Et usignert brev til "Hr. cand. filol. Andreas Holmsen, Oslo" er med blyant datert "juli 44". Dette er to år etter at første bind av bygdebok for Sørums var utgitt, og optimismen stor med tanke på en snarlig utgivelse av bind to og tre, det siste med gårds- og slektshistorien.

Fordi vi nå står foran realisering av bygdebokprosjektet, vil vi gjerne trykke Andreas Holmsens manuskript her i Artikler fra Blaker og Sørums historielag. Og vi velger den rekkefølgen som Holmsen selv valgte, nemlig etter stigende matrikkel-nummer.

Vi startet gjennomgangen av Andreas Holmsens manuskript i nr. 4 – 1999, og førte det med et mindre avbrudd fram til gårdsnummer 31 i nr. 5 – 2000. Det er om lag det området som første bind av den nye bygdeboka vil omfatte. I forrige nummer av Artikler startet vi så på det som trolig blir en del av innholdet i bind 2: Sørvald, Ålgård, Smedsrud og Sørums. Denne gang er vi kommet fram til gårdsnummer 36, 37, 38, 39 og 40.

Vi mottar gjerne kommentarer og innspill til Andreas Holmsens manuskript fra leserne.

Solberg

Kom først inn i matriklen av 1836 som Kr.a Tømmerdireksjons eiendom. Men det er sannsynlig at O. Rygh har rett i å føre denne gården tilbake til det gammelnorske Solbergar, som lå i Skaun i Sudreims sokn. Dette Solberger blir nemlig gjennom en gammelnorsk eier, herr gudtorm Gyduson, knyttet sammen med noen andre Sørumsgårder (Rjodokul), som vi må gå ut fra er identiske med de nuværende Bingen-gårder, og disse og Solberg ligger jo nær hverandre.

Ved testamente i 1307 overdrog herr Gudtorm Gydusons enke, fru Jartrud, 22 (eller 21) øyresbol i Solbergar til forskjellige geistlige institusjoner i Oslo. Halvardskirken fikk 12 øyresbol, St. Halvards skrin 3 (visst feil for 2), 4 andre Oslokirker 1 øyresbol hver og Nonneseter kloster 3 øyresbol. Dette var vel helst hele gårdens skyld, og detb er iallfall nok til å gjøre den til fullgård. Men denne gården hadde en krank skjebne. I Rødeboka finner vi bare igjen de 12 + 2 øyresbol som blev gitt til Hallvardskirken; de blev ved makeskiftet mellem de geistlige institusjoner i Oslo i 1390-årene lagt til underhold for Sakristiet i domkirken. De 5 andre småpartene mangler i de jordebøker hvor de skulde ha vært ført op. Dette betyr vel helst at Solberg alt på den tid var blitt helt oppgitt som selvstendig bruk, og at den sterkt reduserte leieavgiften av det som underbruk bare ble innkrevd av hovedeieren - småpartene falt simpelthen bort som ulønnsomme. Det kan forsåvidt stemme med kildenes absolutte taushet om gården i 1500- og 1600-årene, da den må ha vært oppfattet som en fast bestanddel av en av nabogårdene, som Sørum eller Bingen.

Bingen

Her var det i 1647 2 fullgårder (Øst-Bingen og Vest-Bingen) og 1 halvgård (Mellom-

Bingen) med skyld henholdsvis 1 skpd 4 lpd tunge, 1 ³/₄ skpd tunge 1 ¹/₂ bpd smør og 17 ¹/₂ lpd tunge 1 ¹/₂ bpd smør. De to fullgårdene var satt opp i denne klassen i 1594; i 1577 var det 3 halvgårder med normale vissøresatser. Vi skulde da minst kunne regne med det samme antall gammelnorske gårder.

Bingen er bare nevnt i en eneste gammelnorsk kilde, og da på en merkelig måte. Navnet finnes nemnlig i en påskrift på på et dokument som tilsynelatende ikke har noe med Bingen å gjøre. Det er et gavebrev fra 1308, hvor herr Gudtorm Gydusons enke fru Jartrud (jfr. Solberg) mot forskjellige gjentjenester overlater korsbrødrene i Oslo "en gård i Riodokli i Sudreims sokn på Romerike som er bortbygset for 3 hefselder og i den andre gården halve eiendommen som er bortbygset for 1 ¹/₂ hefselde og ¹/₂ skpd malt." Dertil blir det i gavebrevet også talt om de to øyresbol fru Jartrud i sitt testamente (fra 1307) hadde gitt til St. Halvards skrin; det gjaldt efter testamentet en part av Solberg. Andre gårder er det ikke tale om i brevet, men allikevel heter det i påskriften at dokumentet gjelder "Rjodokle og Bingen". Det er her ikke mer enn to forklaringsmuligheter: enten sikter "Bingen" til Solberg, eller til en av Rjodokle-gårdene. Siden Solberg ikke er direkte nevnt i brevet fra 1308, og det nu er en eiendom for sig skilt fra Bingen, blir den første muligheten svært lite sannsynlig. Derimot er det også andre kildeopplysninger som tyder på at Bingen og Rjodokle har noe med hverandre å gjøre.

Rjodokle er som kjent nevnt i kongesagaene, fordi Erling Skakke blev overfalt av Hettesveinene her i 1166. Det fremgår av sagaen at Rjodokle har ligget tett ved en kirke og tett ved et vann hvor det kunde gå skip, og når det som diplomtet fra 1308 viser, lå i Sørum sokn, blir det bare ett sted å lete efter det: mellom Sørums hovedkirke og Glomma nedenfor Bingsfossen. Her ligger det idag ikke andre gårder enn Sørum og så Bingen-gårdene.

Siden Rjodokle-navnet er forsvunnet og Bingen ellers ikke er nevnt i gammel tid, ligger det da nær å slutte at navnet Bingen helst synes å være et oprinnelig grendenavn. Rjodoklegårdene og kanskje noen nabogårder til har utgjort en grend Bingen, og dette navnet er så overført til særskilt å gjelde nettopp de gårdene som hadde et så tungvint og uforståelig navn som Rjodokle. En annen mulighet er at to av de senere Bingsgårdene går tilbake på Rjodoklegårder, mens den tredje Bingsgården alltid har hett Bingen og har fått sitt greie og lette navn overført på de to andre. Begge deler kan forenes med det vi vet om eierforholdene på Rjodokle og Bingen.

Eierforholdene

Ved gavebrevet av 1308 blev en hel Rjodoklegård på 15 øyresbol og en halv på 10 øyresbol overdradd til korsbrødrene i Oslo. I 1396 finner vi i Rødeboka under korsbrødrenes kommungods ganske riktig 3 hefselder (d.v.s. 15 øyresbol) i Rjodokle i øvre gården, og 1 ½ hefselde smør ½ skpd malt (tils. 10 øyresbol) i den andre gården og dertil 2 øyresbol "særskilt. Dette var de eneste eiendommer korsbrødrene kommun (d.v.s. fellehusholdning) hadde i Sørumsokn, og i kapitelsjordeboka nfra 1595 kan vi bortsett fra Lystad på Sørumsanden ikke finne noen annen kommuneieendom i Sørumsokn - Bingen, og selv om disse vidnesbyrdene hver for sig ikke er bindende, må vi sammenlagt tillegge dem avgjørende vekt. Rjodoklegårdene er ikke forsvunnet; de finnes den dag idag under navnet Bingen.

Det er imidlertid to ting som volder litt vanskeligheter. Det ene er at det i de gammelnorske kildene bare er tale om to Rjodokle-gårder, mens vi har tre Bingen-gårder; det andre er at vi i 1595 bare finner én Bingen-gård (Mellom-Bingen) som kommungods, mens det i 1300-årene er to Rjodoklegårder. Forklaringen kan være denne: den Rjodokle-gården som korsbrødrene i 1308 får halvparten av, blev før utgangen av

gammelnorsk tid delt i to skattegårder, hver på 10 øyresbol (ellers vilde gården også bli for stor til å være halvgård, (som alle Bingsgårdene var i 1577). Dette måtte da svare til Mellom-Bingen (som kommunet eide i 1595 også) og Øst-Bingen, som hadde praktisk talt samme skyld (24 lispund tunge mot 1 skpd. tunge 1 ½ bpd smør, som svarer til 25 lispund tunge), og som hver for sig var mindre enn Vest-Bingen (i gammelnorsk tid 15 øyresbol), i nyere tid 35 lpd tunge 1 ½ bpd smør, som til sammen gir 45 lpd tunge). Denne siste gården, som kommunet eide i 1390-årene, men ikke i 1595, må i mellomtiden være makeskiftet fra kirken. Dette var det så meget mere årsak til som det var på Vest-Bingens grunn den store Bingslensen hadde sitt feste, så det måtte bli en verdifull attraksjon for de store godseierne i strøket eftersom tømmerførslen på Glomma økte ut gjennom senmiddelalderen og begynnelsen av nyere tid. Det er derfor høist rimelig at vi i 1599 finner Vest-Bingen i listen over Sudreimsgodset. Vi tør da stille op en særskilt eierhistorie for Rjodokle- eller Bingen-gård.

Vest-Bingen

Tidlig godseiendom. I sin helhet gitt av herr Gudtorm Gydusons enke til korsbrødrenes kommun i 1308. Lå til kommunet ennu 1396, men må senere være makeskiftet til herrerne på Sudreim. Den høie skylden eiendommen fikk i nyere tid til å være gammel halvgård, viser at det i senmiddelalderen må ha kommet til nye herligheter, og dette var utvilsomt lensefestet, som det lå nærmest for Sudreimfolkene å gjøre sig nytte av. 1599 krongods og 1649 til Hannibal Sehested som det andre Sudreimsgodset. Blev senere solgt til private og var lenge den aller verdifulleste av jordeiendommene på Romerike - for trelasthandlerne i Kristiania.

Mellem-Bingen

Oprinnelig halvparten av nedre Rjodoklegård. Tidlig godseiersdom og kommet under domkirkens kommun liksom Vest-Bingen, men vedblev å være kommungods også i senmiddelalderen. Ved reformasjonen sammen med annet gammelt kirkegods lagt ut til undergold for "lesemesteren" (teologilæreren) ved Oslo katedralskole og var siden benefisert dette embede til det benefiserte godset blev solgt. Dette gjaldt i nyere tid 15 lpd tunge 1 ½ bpd smør, som utvilsomt representerer den gamle Rjodokle-gården på 10 øyresbol. Men nu hadde også Aurskog prestebol en part i gården, 2 ½ lpd tunge, som blir nevnt alt 1575. Men med denne småparten fulgte særskilt bygsel, så den må representere en liten nedlagt gård, som vi ikke lenger vet navnet på.

Øst-Bingen

Denne halvparten av den nedre Rjodokulgården hadde godseierne ikke fått tak på i gammalnorsk tid. 1615 eide blir Jon ført op som bygselherre. Gården var bonde-gods ennu i 1647, men da er eierne ikke navngitt. Men senere kom også denne gården under trelasthandlerne i Kristiania.

Andreas Holmsen

John Ashcrofts stamtavle

Etter oppfordringen i Artikler 1 – 2001 kastet jeg meg over stamtavla til John Ashcroft. Det var en meget enkel oppgave, da hele den norske slekta på morssiden bokstavelig talt befinner seg på grensen mellom Nes og Sørumsand – eller populært sagt på Auli butikksenter.

Justisminister John Ashcroft er tremenning til Anne Lise Solberg på Rånåsfoss. Hans mor Grace Ashcroft er kusine med Karin Green, født Braaten. Grace Ashcroft har vært på besøk hos Karin og Rolf Green på Rånåsfoss. Det var Grace Ashcrofts mor, Karen Olava Braaten, født og oppvokst i "Braatan" som sammen med sin mann, skipper Johannes Larsen fra Radøy, utvandret til Amerika. Hennes foreldre var Johan Adolf Olsen

Braaten fra Nes, født i Kroken 1853 og Bolette Randine fra Blaker. Også Johans far, Ole Hansen bodde i Kroken, men var født i Udnes 1815. **Björg Dokka**

Funnet av Sørumbåten gir oss nytt syn på Romerikshistorien

Det sa konservator Pål Nymo fra Norsk Sjøfatsmuseum da han orienterte om båt-funnet på årsmøtet i Blaker og Sørumsand historielag 13. februar. Han beklaget sterkt at museets konservatorer ikke hadde rykket ut før de fikk C14-oppdateringen av Sørumbåtens alder. Nyere stokkebåter, ikke minst knyttet til finneinnvandringen, er det nemlig funnet flere hundre av på Romerike.

Det faktum at det er få funn på Romerike fra før-romersk jernalder har tidligere ført til en konklusjon om at dette var nedgangstid i Norge. Det håndverket som er utøvet ved uthuling av denne båten, viser imidlertid at håndverksteknikken må ha vært på et svært høyt nivå.

Etter at Louise Forse åpnet årsmøtet med toner fra klaveret, viste Nymo lysbilder fra arbeidet med å heve Sørumsand-båten og frakte den til Bygdøy, hvor den har ligget i vannbad i et spesiallaget kar siden sommeren 1997. Han bekreftet det lokale kjentfolk også har sagt, at båten neppe har ligget på funnstedet lenge. Det lå sagskåret plank under båten, og i mudderet oppe i båten fant de også en helt moderne Q-tip.

Sjøfartsmuséet har nå bestemt seg for å benytte frysetørring som konserveringsmetode. Dette må gjøres i Danmark, men er prosess som går relativt raskt når den først settes i gang. Medlemmene av stokkebåtutvalget som var til stede på møtet fikk det nok litt mer travelt med å fremme forslag til hvordan Sørumbåten bør plasseres på Sørumsand enn de opprinnelig hadde tenkt etter dette møtet.

Stor spørrelyst

Etter kaffepausen ble selve årsmøtet satt. Under gjennomgangen av årsmelding og strategiplan kom det fram en rekke kommentarer, uten at det ble fattet vedtak. Fredrik Lindstrøm syntes det var positivt med en mer moderne logo for historielaget, men syntes den var litt vel stilistisk. Dag Nordsveen svarte at dette var bl.a. for å kunne benytte den lettere digitalt.

Odd Skullerud reiste en rekke kritiske spørsmål til den utgitte okkupasjonshistorien. Han påpekte at det manglet opplysninger om forholdene i Blaker, der det fantes tilsvarende om Sørumsand, for eksempel når det gjaldt bautaene over de falne. Han syntes også at et eventuelt Ungdommens historielag burde få en nær tilknytning til historielaget. Når det gjaldt forslaget om å få til en forbindelse over Glomma der den gamle sundferga gikk ved Blaker, gjorde Skullerud oppmerksom på at dette krevde en undergang under jernbanen.

Fredrik Lindstrøm savnet et lite kart på kalenderen som viste hvor i kommunen bildene var fra. Han hadde som lokal-kontakt i Frogner også møtt liten interesse for medlemskap og salg av okkupasjonshistorien. Han spurte også hva slags virksomhet som var tenkt lagt til Valstad Café. Helge Njaa svarte at kaféen ville bli benyttet til mindre møter, både på dag- og kveldstid, og han håpet at historielaget ville etablere kontor der. Leien for lokalet er nå på 300 kroner for hvert møte.

Odd Skullerud bad styret om å vurdere Festiviteten som stedet for en permanent utstilling om Sørumsand under okkupasjonen. Særlig under frigjøringsdagene i 1945 var det jo stor aktivitet der. Fredrik Lindstrøm repliserte med å foreslå lokalhistorisk arkiv lagt til kruttårnet på Blaker Skanse, selv om han innrømmet at han ikke kjente til hvor stort bygget var.

Margot Fikke savnet i opplistingen av prosjektgrupper i strategiplanen hvem man kunne ta kontakt med dersom en var interessert i å være med. Svein Sandnes svarte at informasjon om dette fantes i årsrapporten, men at det enkleste ellers var å ta kontakt med noen i styret. Han

presenterte også resultatene av den medlemsundersøkelsen som snaue 30 medlemmer hadde sendt inn. Denne vil vi presentere i neste nummer av Artikler.

Fredrik Lindstrøm hadde lest om de flotte stolpene i Pilgrimsleden, men hadde stort sett bare registrert noe stygg gulmaling på veien. Dag Nordsveen svarte at stolpene stort sett var å finne mellom Lindeberg og Arteid, der Pilgrimsleden går i skogs-terreng. Men det er nå bevilget penger til flere på årets budsjett.

Fredrik Lindstrøm syntes det var lite historisk korrekt at kommunen hadde gitt Haldenveien stigende nummer fra Sørumsand mot Frogner. Han foreslo samtidig at en vei på Sørumsletta ble gitt navnet Tann-lege Sagens vei før kommunen kaller den Sjøppeveien, som den heter på folkemunne.

De ca. 35 frammøtte medlemmene godkjente regnskapet med et overskudd på vel 100.000 kroner takket være godt salg av Okkupasjonshistorien. De sluttet også opp om styrets forslag om at medlemskontingenten fortsatt skal være 100 kroner.

Under valgene ble Kåre Svarstad valgt til ny kasserer, et verv han har fungert i allerede et år. Ellen M. Knivslund og Knut Mjønerud ble valgt som nye vara-medlemmer til styret. Andreas Svandal ble valgt som nytt medlem av valgkomiteén etter Einar Evensen, som presenterte valgkomiteéns innstilling og nå gikk ut etter tre år i komiteén.

Den gjenvalgte lederen Svein Sandnes takket til slutt Leif Mathisen for mange års trofast styrearbeid, og regnet med at han fortsatt ville være aktivt med som turguide og lokalhistorisk oppslagsverk.

Svein Sandnes

Nattevandring på Skansen

Blaker Skanses Venner inviterer til nattevandring med Odd Sars-Olsen på Blaker Skanse fredag 30. mars. Det koster kr. 50,- å delta. Dette inkluderer fakkell og varm buljong. Billetter selges på Kulturkontoret og Jans Servicesenter. Frammøte på Skansen klokka 23.00.

17. mai-frokost på Skansen

Blaker Skanses Venner inviterer også i år til sin tradisjonelle 17.mai-frokost umiddelbart etter flaggheisinga på Blaker Skanse klokka 08.00 17. mai.

22. mai: Rusletur til Skea

Historielagets første rusletur starter i år fra kommunens verksted (garasjer) i Lørenfallet. Med Leif Mathisen som guide går vi langs Skeabekken forbi Prestenga og gravhauger i Skeahagan til den gamle husmannsplassen Skeabekken. Vi fortsetter til Valsenga og inn i Skeahagan igjen med flere gravhauger, og går deretter til Bergsveien og Skea gård med orientering om rasområdet og det gamle kirkestedet før vi returnerer til utgangspunktet. Frammøte er tirsdag 22. mai klokka 18.30 ved Sørums kommunes garasjer i Lørenfallet (rett inn ved sportsplassen).

Fra Hammeren til Kikut

Kryss allerede nå også av tirsdag 12. juni klokka 18.30 i kalenderen for den andre rusleturen til historielaget, som starter utenfor fjellanlegget til Nedre Romerike vannverk ved Hammeren. Vi går over Mellom-Hammeren og Sør-Hammeren til den nedlagte husmannsplassen Kikut. Fra Kikutodden ser vi ut over Glomma til Fetsund. Vi følger Kikutbekken til en gammel setervang, og går derfra til Røysa og så tilbake til utgangspunktet. Turleder er som vanlig Leif Mathisen.

Kjenn din bygd 8. september

Vi kommer tilbake med flere rusleturer i neste nummer av Artikler, men ber deg allerede nå holde av lørdag 8. september. Da går den tradisjonelle bussturen rundt omkring i Sørums stabelen. Arrangert av historielaget med Leif Mathisen som guide og finansiert av Kulturkontoret. Denne bussturen gir en god oversikt over viktige severdigheter i bygda, som du kan ta nærmere iøyensyn til fots seinere.

Fra omgangsskole til fastskoler i Sørums

I motsetning til en rekke andre steder på Østlandet hadde ikke professor Knut Tveit funnet noen protester mot innføring av fastskolen i Sørums. Tenk hva en slik utdanningsrevolusjon ville hatt å si for kommuneøkonomien i dag! Seks etter tidas standard moderne skolebygg stod ferdige i løpet av fire – fem år etter at utdanningsreformen ble vedtatt i 1860.

Møtet som historielaget arrangerte på Vølneberg gamle skole, nettopp en av de seks skolene som ble bygget i Sørums, hadde bare 9 tilhørere, men professor Tveit har lovet en artikkel til Artikler om emnet, så også dere stuegriser kan bli oppdatert.

Nærmere 15 års arkivstudier lå bak de opplysningene vi ble presentert for. Knut Tveit ble da han skrev sin hovedfagsoppgave overrasket over at det ikke fantes statistikk for skolevesenet i Norge før 1839. I hundre år var skolehistorien utelukkende basert på lovtekster. Derfor skrev han sin doktoravhandling om hvordan Placaten fra 1741 var blitt realisert i det som den gang het Akershus stift, eller hva vi i dag kaller Østlandet.

Særlig glad var han etter vært blitt i klokkere som var henfallen til fyll. De ble nemlig gitt avskjed og dette resulterte i rettsdokumenter i arkivene. Klokkeren var gjerne også lærer. Dessverre hadde han ikke kommet over noen forfyllet klokker fra Sørums.

Det virket heller ikke som om skolekommisjonen i Sørums hadde utarbeidet en fundas for skolene i bygda slik de var pålagt etter placaten. I hvert fall hadde han ikke funnet noe slikt dokument i arkivene.

Til tross for betydelig befolkningsvekst var det tre lærere i over hundre år i Sørums. De var til gjengjeld tilnærmet heltidsbeskjeftiget med lærergjerningen, noe som ikke var like vanlig ellers på Østlandet.

Svein Sandnes

Sørumbåten – nytt mandat

Kulturutvalget drøftet på sitt møte 13. mars status for Sørumbåtkomiteén, og kom slik rådmannen hadde innstilt på fram til følgende nye mandat for komitéens videre arbeid:

”1. Sørumbåtkomiteén får som mandat å utvikle et konsept for et museum for Sørumbåten. Komiteéns hovedoppgave blir å komme med forslag til hvordan det kan bli mulig å få den originale båten tilbake til Sørum.

Det skal arbeides med en modell med realistiske etablerings- og drifts-kostnader sammen med forslag til finansiering.

Det skal foreslås en hensiktsmessig samarbeidsmodell med Norsk Sjøfartsmuseum og Tertitten.

Komiteén kan fortsatt delegerer det konkrete arbeidet til arbeidsgruppen som arbeider på frivillig basis.

Komiteéns budsjetttramme i 2001 er kr. 58.000,-.

Komiteén kommer tilbake med en samlet innstilling til kommunestyret.

2. K/U holdes orientert om prosessen.”

Æresmedalje i gull til Harry Kvebæk for fredning av lenser

Det Kongelige Norske Videnskabers Selskaps æresmedalje i gull er tildelt Harry Kvebæk for hans innsats for å få fredet Fetsund lenser. Preses i DKNVS, professor Karsten Jacobsen, kan fortelle at dette er en medalje som blant annet gis for bevaring av gamle kulturverdier og spredning av kunnskap om gammel kultur. Harry Kvebæk fikk et personlig forhold til lensene da han som ung student jobbet der om sommeren for å finansiere sine musikkstudier. Den nye museumsbestyrer Knut M. Nygaard ved Fetsund lenser var også til stede ved utdelingen, som fant sted i Trondheim.

Lederens spalte :

I vårt gjennomorganiserte samfunn finnes det foreninger for det meste. Selv har du

altså valgt å være medlem av et historielag. Men visste du at det finnes noe som heter Norsk forening for kirkegårdskultur? Ikke jeg heller før jeg i midten av februar fikk ei brosjyre tilsendt i posten med oppfordring til å ta initiativ til en Kirkegårdenes Dag lokalt i Sørum.

Norsk forening for kirkegårdskultur er en landsomfattende ideell organisasjon som i videste forstand arbeider for å fremme god kirkegårdskultur her i landet. De har et styre på sju, en kontorleder, post-adresse 3750 Drangedal og e-postadresse. Og nå sender de altså oss i Sørum en oppfordring om å arrangere en Kirkegårdenes dag.

Ja, de har til og med i brosjyra fått med seg ei tegning av middelaldergravminnet fra Sørum kirkegård på Romerike, og forteller at dette bare finnes i et eksemplar. ”Det er satt sammen av en avlang stein med endestykker utstyrt med hjulkors. Hjulkorsene (endestykkene) ble seinere brukt som selvstendige gravminner.

Heftet forteller videre at i Sverige arrangeres det kirkegårdsvandring på Allehelgensaften. Den faller i år på lørdag 3. november. Og da blir spørsmålet: Skal vi ta imot utfordringen og arrangere en kirkegårdsvandring på våre tre flotte kirkegårder allerede i år?

Det kreves først og fremst at vi i historielaget kan finne fram til tre guider som kan fortelle oss om kirkenes historie, kanskje også få med andre som kan bidra på sine spesialområder. Foreningen anbefaler å innlede kirkegårdsvandringen med en kort historisk innføring. Nesten alle kirkegårder har gamle gravminner som ikke er vanlige i handelen nå. På vandringen er det vanlig å stoppe opp ved disse. Kanskje vil det også være aktuelt å stoppe opp ved gravminnet til en framstående mann eller kvinne i bygda og fortelle hva hun har utrettet.

Mange kirkegårder har store, vakre trær, og guiden kan fortelle om disse, deres symbolverdi og historie. Symboler finnes det mange av på gravminnene også. Men hva betyr de egentlig? Det kunne det være

spennende å få høre noe om. Trærne er ofte utgangspunkt for et rikt fugleliv. Kanskje kan det være grunn til å gi en kort omtale av de vanligste fugle- og dyrearter?

Det kan også tenkes at deltakerne i en kirkegårdsvandring vil være interessert i å få vite mer om de mer praktiske sidene ved kirkegårdens fredningstid, festetid, kostnader ved feste, gjenbruksmuligheter, osv. Og det kan selges gravlys, granbar, einerbar med mer utenfor kirkegården.

Alt dette står altså i den brosjyra vi fikk. Og når foreningen ønsker å gjøre Kirkegårdens Dag til en tradisjon også i Norge, er hensikten klar: De vil synliggjøre kirkegårdene som kulturminner. Eller som de skriver: ”Det er ytterst få kirkegårder som har lokale forkjempere av typen aksjonsgrupper eller venneforeninger. Men en skulle nesten ønske at det fantes, fordi en del anlegg er i forfall og det er vanskelig å få politisk gehør for at det må bevilges midler til istandsetting og bevaring.”

Slik er ikke situasjonen i Sørums, vi har tre vakre og velpleide kirkegårder. Men dessto større grunn burde det kanskje være til å ta opp hansken og arrangere en Kirkegårdens dag. Første gang lørdag 3. november 2001?

Svein Sandnes

Artikler fra Blaker og Sørums historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse. Svein Sandnes

Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS

B